

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 14 MEI 1999

Voorzitter : de h. Verougstraete

Rapporteur :

Openbaar Ministerie : de h. Bresseleers

Advocaat : mr. Geinger

In tegenstelling tot art. 1452, eerste lid, dat de termijn voor de verplichting van verkkaring doet ingaan vanaf de betekening van het beslag, laat art. 1451 de sanctie (gewoon schuldenaar te worden verklaard voor de oorzaken van het beslag) slechts toe in zoverre de derde-beslagene de akte van beslag onder derden heeft ontvangen, d.w.z. kennis had of diende te hebben van de akte van beslag onder derden.

KREIS-KLASSERT t. VAN DRIESSCHE-SCHEERLINCK

**DE ONTVANGSTLEER BIJ DERDENBESLAG EN ANDERE KENNISGEVINGEN
DIE DE BETALINGSVERPLICHTING VAN EEN SCHULDENAAR WIJZIGEN,
EN DE VERZENDINGSLEER BIJ RECHTSHANDELINGEN DIE EEN TERMIJN
DOEN INGAAN.**

1. Vraagstelling.

Deze zaak betreft - kort gezegd - de vraag vanaf wanneer een schuldenaar derde-beslagene is in die zin dat hij niet meer bevrijdend kan betalen aan de schuldeiser, m.a.w. vanaf wanneer de betekening van het derdenbeslag aan de derde deze uitwerking heeft. Deze vraag rees in een geval van betekening door het achterlaten van het afschrift van het exploit in de brievenbus.

Het gaat hier om één van de (vele) gevallen waarin een rechtshandeling een verplichting of een last oplegt aan een persoon tot wie ze is gericht. Dus gaat het er ook meer algemeen om vanaf wanneer dergelijke verplichtingen of lasten uitwerking hebben. De in het geannoteerde arrest verwoorde regel is coherent met de regel in die vergelijkbare gevallen. Wel laat het arrest een grote marge voor een “feitelijke” waardering door de bodemrechter.

2. Oplossing

In het concrete geval waren de derde-beslagenen de dochter en schoonzoon van de schuldenaar van de beslaglegger, die met het (bewaard) derdenbeslag zijn verhaal wou verzekeren voor een schuldvordering (meer dan 720.000 BF) op de (schoon)vader. Het beslag werd gelegd op vrijdag 8 april, d.w.z. het afschrift van het exploit werd op die dag in de brievenbus van de derde-beslagenen achtergelaten (overeenkomstig art. 38 § 1 Ger.W.). Op dat ogenblik waren zij aan hun (schoon)vader, schuldenaar van de beslaglegger, nog 1.340.000 BF verschuldigd wegens aankoop van een huis. Op maandag 11 april om 9 uur betaalden zij deze som volledig in handen van de notaris ten gunste van hun (schoon)vader. In hun verklaring van derde-beslagene van 13 april beweerden zij het beslagexploit slechts op maandag 11 april om 13 uur te hebben gevonden. Nochtans hadden zij op zaterdag 9 april hun krant uit de brievenbus genomen.

De eerste rechter oordeelde dat de verklaring ongeloofwaardig was en verklaarde de beslagenen schuldenaar. De beroepsrechter oordeelde het evenwel niet bewezen dat de beslagenen op het tijdstip van de betaling kennis hadden van het beslag. De voorziening in cassatie werd verworpen. Het Hof stelde weliswaar dat de derde-beslagene schuldenaar kan worden verklaard voor de oorzaken van het beslag indien hij de sommen uit handen geeft nadat hij kennis heeft of dient te hebben van het beslag. Daarmee werd de redengeving van de beroepsrechter rechtgezet. Doch merkwaardig genoeg werd het arrest van de beroepsrechter niet verbroken, omdat het om een zuiver feitelijke beoordeling zou gaan. Evenwel had de beroepsrechter enkel in feite vastgesteld dat de derde-beslagenen op het tijdstip van de betaling geen kennis hadden van het beslag, maar niet dat zij geen kennis dienden te hebben. Dat de derde aan cassatie ontsnapte, heeft wellicht te maken met de precieze verwoording van de cassatiemiddelen en de bijzonder beperkende opvatting die het Hof over de grenzen van de rechtsstrijd in cassatie heeft.

Waar de regels die in deze zaak spelen wellicht juist werden verwoord, laat hun feitelijke toepassing in dit geval dus toch een wrange nasmaak achter.

3. Systematische invoeging.

a) Algemeen kader.

Hoe dient de in dit geval verwoorde regel nu in het stelsel van ons recht te worden geplaatst ? De regel is zeker niet uitzonderlijk. In de meeste gevallen treden de rechtsgevolgen van een rechtshandeling in ons recht immers in op het tijdstip waarop de bestemming er kennis van heeft of diende te hebben. Toch blijkt alleen al uit het antwoord van het Hof op het eerste

onderdeel van het middel, dat enige schakering nodig is : de termijn voor de verplichte verklaring van derde-beslagene gaat in op het tijdstip van de betekening zelf, de last om de sommen niet meer uit handen te geven evenwel eerst op het tijdstip waarop de beslagene kennis heeft of diende te hebben van het beslag. Hieruit blijkt dus dat het tijdstip van ingaan van de rechtsgevolgen van een rechtshandeling niet alleen kan verschillen naargelang de aard van de rechtshandeling (sommige rechtshandelingen, bv. Een testament, zijn niet “ontvangstbehoevend”), maar ook naargelang het rechtsgevolg waarover het gaat. Dit wordt maar al te vaak over het hoofd gezien, wanneer men het heeft over het ingaan van “de” gevolgen van aan rechtshandeling of het tijdstip van uitwerking van “de” rechtshandeling, zonder te bepalen over welke gevolgen van de handeling men het precies heeft. Voor de samenhang van het recht is het voornamelijk van belang dat dezelfde maatstaf wordt gebruikt voor gelijkaardige rechtsgevolgen, ook al zijn zij het gevolg van zeer verschillende rechtshandelingen. Het is belangrijker dat gelijkaardige gevolgen van uiteenlopende rechtshandelingen volgens dezelfde maatstaf worden beoordeeld, eerder dan uiteenlopende rechtsgevolgen van éénzelfde rechtshandeling. En tot die samenhang draagt het geannoteerde arrest wel degelijk bij.

De rechtsgevolgen van rechtshandelingen kunnen zeer uiteenlopend zijn. Zo kan men een onderscheid maken tussen de volgende soorten rechtsgevolgen :

- de gebondenheid van de persoon die de rechtshandeling stelt (bv. gebondenheid van de aanbieder aan een aanbod, van de eenzijdige belover aan de belofte, van de aanvaardende partij aan zijn aanvaarding van het aanbod, van de erkennende partij aan zijn erkenning, enz.);
- de gebondenheid van de persoon tot wie de handeling is gericht (de derde onder wie beslag wordt gelegd, de *debitor cessus* aan wie de cessie wordt meegedeeld, de derde aan wie de herroeping van een volmacht wordt meegedeeld, de ontvanger van een factuur (protestlast), de wederpartij jegens wie een overeenkomst wordt opgezegd of ontbonden, enz.;
- het ingaan van een termijn waarbinnen moet worden gehandeld of waarna een rechtsgevolg intreedt, of het schorsen of stuiten van een termijn (de termijn voor de verklaring van derde-beslagene, een termijn voor een rechtsmiddel, een verjaringstermijn waarbinnen de verjaring dus moet worden gestuit, een protesttermijn waarbinnen moet worden geprotesteerd, enz.);
- de tegenwerpelijkheid van een rechtsverkrijging aan derden met een concurrerend recht (bv. de inschrijving van een hypotheek of van een pandrecht).

Grof gezegd kan men stellen dat de eerste twee soorten gevolgen ingaan op het tijdstip van de ontvangst van de handeling (waarover hieronder meer), uitgezonderd precies bij rechtshandelingen die geen ontvangst behoeven (*nicht empfangsbedürftig, non réceptice*; bv. het testament; of nog de rechtshandelingen waarvoor de publiciteit determinerend is).

Termijnen gaan daarentegen in beginsel in op het ogenblik waarop de handeling wordt gesteld (niet wanneer de tegenpartij er kennis van krijgt). En de tegenwerpelijke gaat in beginsel in op het ogenblik waarop de publiciteit wordt vervuld (en niet op het ogenblik waarop de concurrerende derden daarvan kennis kregen).

Over twee van deze categorieën wil ik het nader hebben : de gebondenheid van de persoon tot wie de handeling is gericht, en dan in het bijzonder de vraag aan wie bevrijdend kan worden betaald, en het ingaan van termijnen.

b) De gebondenheid van de persoon tot wie de handeling is gericht, in het bijzonder bij betalingsverplichting of -verbod.

1° Overzicht

Een beslag onder derden op een schuldvordering, d.i. een beslag op de schuldvordering door een schuldeiser van de schuldeiser, is één van de handelingen waarvan de kennisgeving aan de schuldenaar diens betalingsverplichting wijzigt. De belangrijkste andere gevallen zijn de kennisgeving van een overdracht of een in pandgeving van schuldvordering (zie art. 1690, lid 2 B.W.) of van een inkomensdelegatie (zie art. 203 ter lid 2 en 221 lid 3 B.W.), alsmede de kennisgeving van een (conventionele) delegatie¹. Bij de rechtstreekse vordering (bv. Art. 1798 B.W.) treedt het gevolg ook in door de kennisgeving, behalve in die gevallen waar er van bij de aanvang een betalingsverplichting tegen de gerechtigde van die vordering geldt (bv. bij aansprakelijkheidsverzekeringen). In andere gevallen waarin de gerechtigde tot betaling wijzigt door (een andere vorm van) overgang van de schuldvordering², zoals subrogatie of quasi-subrogatie, natrekking e.d., rept de wet niet over een kennisgeving, en wordt de betalingsverplichting van de schuldenaar bepaald door de kennis die hij heeft of behoort te hebben van dat feit, dat de overgang van de schuldvordering heeft teweeggebracht. Meer in het algemeen is in ons recht de betaling aan de schijnschuldeiser bevrijdend wanneer de schuldenaar er rechtmatig op vertrouwd dat het om de schuldeiser ging.

Er is dus geen volledige eenvormigheid tussen deze regels : bij derdenbeslag, cessie, in pandgeving en delegatie wijzigt de gehoudenheid van de schuldenaar eerst door de ontvangst

¹ Voor een dergelijke delegatie is weliswaar een toestemming van de schuldenaar nodig, die ter kennis komt van de delegataris, doch in de meeste gevallen wordt deze op voorhand gegeven, en dan is het dus door de kennisgeving van de delegatie aan de gedelegeerde dat deze in werking treedt en de gedelegeerde verplicht wordt te betalen aan de delegataris.

² Overgang is een ruimer begrip dan overdracht; het laatste betreft enkel de overgang door de uitvoering van een verbintenis tot levering.

van de kennisgeving, en niet door de kennis die op een andere manier zou zijn verkregen. Bij (quasi-)subrogatie en natrekking daarentegen zou elke kennis volstaan opdat de schuldenaar aan de nieuwe schuldeiser zou moeten betalen. Art. 1690 B.W. laat de gecedeerde schuldenaar wel toe om aan de cessionaris te betalen vooraleer er een kennisgeving heeft plaatsgevonden, namelijk door de cessie te “erkennen”. Deze mogelijkheid zou beter geschrapt worden uit art. 1690 B.W., omdat zij een element van rechtsonzekerheid vormt, en daarom in de meeste buitenlandse rechtsstelsels niet aanwezig is³. Verder zou de rechtszekerheid erbij winnen indien de kennisgeving ook in de resterende gevallen (subrogatie e.d.) zou worden ingevoerd als bepalend element voor de betalingsverplichting van de schuldenaar (behalve natuurlijk waar het niet om een wijziging achteraf gaat, maar om een modaliteit die vanaf het begin geldt, zoals bv. voor de betaling door de aansprakelijkheidsverzekeraar). Op die manier zou er een samenhangende regeling ontstaan.

2° De preciese verwoording van het ontvangstbeginsel

Afgezien van het feit dat het voorwerp van de kennis van de schuldenaar dus niet eenvormig is (in de meeste gevallen de kennis van de kennisgeving, in andere de kennis van het feit dat de overgang heeft teweeggebracht tussen de oude en de nieuwe schuldeiser), gaat het in ons recht dus wel steeds om de kennisname, en wordt het behoren te kennen daarbij stelselmatig gelijkgesteld met de feitelijke kennis. Daarbij is de regel ook min of meer coherent met de regel die we vinden bij de totstandkoming van overeenkomsten, bij de bindende kracht van een éézijdige rechtshandeling. Zo oordeelt het Hof van cassatie sinds 1960 dat een overeenkomst gesloten is op het ogenblik waarop de aanbieder van de aanvaarding kennis neemt of redelijkerwijze kon nemen⁴. In de rechtsleer spreekt men hierbij van een “gecorrigeerde ontvangst-vernemingsleer”⁵ : de “ontvangst” van de kennisgeving zou immers niet altijd volstaan.

Rechtsvergelijkend bekeken legt onze rechtspraak hiermee het risico een stuk meer bij de verzender dan in andere rechtsstelsels, die meestal gewoon de ontvangstleer huldigen. Zij gaan ervan uit dat de rechtshandeling uitwerking heeft zodra de kennisgeving zich in de macht van de ontvanger bevindt, d.i. zodra het aan de ontvanger ligt of hij er al dan niet kennis van neemt. Zowel het Weens kooprecht (art. 24) als de *Principles of European Contract Law* (art. 1:303) bepalen dat een kennisgeving werking heeft zodra zij de bestemming heeft bereikt, en dat dit reeds het geval is wanneer zij wordt bezorgd aan diens vestiging of postadres, dan wel, indien hij geen

³ In het ontwerp van *Principles of European Contract Law*, deel III (i.t.t. deel I en II nog niet gepubliceerd) kan de schuldenaar eveneens maar bevrijdend aan de cessionaris betalen na de kennisgeving (die in beginsel moet uitgaan van de cedent).

⁴ Zie Cass. 16 juni 1960, Arr. 932, cass. 25 mei 1990, RW 1990-91, 149 = Arr. 1218.

⁵ KRUITHOE & ROCKEN “Overzicht van rechtspraak” TDB 1994 315 nr. 100

vestiging of postadres heeft, diens gewone verblijfplaats⁶. Het Italiaanse wetboek gaat uit van dezelfde oplossing, maar voegt eraan toe dat de bestemming kan bewijzen dat hij zonder schuld in de onmogelijkheid verkeerde er kennis van te hebben (C.C. art. 1335).

Daartegenover is de formulering van de Belgische cassatierechtspraak een stuk vager, wat betekent dat ze meer ruimte laat voor de bodemrechter en tot meer rechtsonzekerheid leidt. het geannoteerde geval is een duidelijk voorbeeld van de ruime marge die de bodemrechter krijgt van het Hof van cassatie. In omzeggens elk ander rechtstelsel zou in hetzelfde concrete geval het beslag wél voor de betaling eerder uitwerking hebben gekregen ten aanzien van de derde-beslagene.

c) Het ingaan van termijnen

Voor zover het gaat om de vraag wanneer een termijn ingaat, wordt ook in ons recht deze beoordeling *in concreto* verlaten en in beginsel uitgegaan van de verzendingstheorie - zij het dat het begrip “verzending” niet in alle gevallen past, en dit voor bepaalde rechtshandelingen dus een nadere precisering behoeft. Het kan ingewikkeld lijken dat éénzelfde rechtshandeling op een verschillend tijdstip uitwerking krijgt naargelang de gevolgen waar het over gaat (verzendingstheorie voor het ingaan van de termijn, ontvangst- of vernemingstheorie voor andere rechtsgevolgen). Nochtans is dit wel degelijk de meest coherente en zekere oplossing.

Voor het derdenbeslag past het geannoteerde arrest de verzendingstheorie toe op de termijn voor de verklaring van derde-beslagene : de termijn van 15 dagen dient te worden gerekend vanaf het tijdstip waarop de gerechtdeurwaarder de beslaghandeling stelt (art. 1452 lid 1 Ger.W.). Zo ook is een verjaringstermijn gestuit op het tijdstip waarop de gerechtsdeurwaarder zijn exploit heeft verricht, en niet eerst bij de kennisname ervan door de gedaagde; bij handelingen die ter griffie gebeuren lopen termijnen in beginsel vanaf het tijdstip van neerlegging ter griffie, niet vanaf de kennisname door de wederpartij. Soortgelijke beslissingen vinden we op zeer uiteenlopende gebieden. Zo heeft een ontslag maar uitwerking vanaf de ontvangst-verneming ervan door de wederpartij, maar zo het gaat om een opzegging met een termijn, loopt die termijn vanaf het ogenblik waarop de opzegging wordt gegeven (d.i. verzonden)⁷. Wanneer een kennisgeving per gerechtsbrief een termijn doet ingaan, loopt die

⁶ Art/ 1:303 Principles of European Contract Law voegt er wel aan toe dat de kennisgeving moet geschieden op een in de omstandigheden passende wijze. Verder bevatten zij in 1:303 (4) nog een belangrijke uitzondering, die evenwel niet relevant is voor de hier besproken gevallen, maar enkel voor kennisgevingen wegens niet-nakoming door de bestemming (bv. kennisgeving van ontbinding van een overeenkomst) - een soortgelijke regel is trouwens in meerdere rechtstelsels te vinden, bv. art. 3:37 lid 3 NBW; vgl. ook art. 27 CISG.

⁷ Zie Cass. 11 mei 1981, ITT 1981, 256 - Arr. 1038 - D.W. 1981, 82, 2827

termijn vanaf de verzending van de brief⁸. Toegegeven moet worden dat de termijn voor het beroep bij de Raad van State tegen een bestuurlijke beslissing eerst loopt vanaf de ontvangst van deze beslissing, en niet vanaf de verzending van de kennisgeving.

d) Verklaring voor de schijnbare tegenstelling tussen beide regels.

Het verschil tussen beide regels is m.i. ook verklaarbaar : in het eerste geval gaat het om kennisgevingen die een onmiddellijke verplichting of last voor de bestemming inhouden, in het laatste geval om een verplichting die eerst binnen een bepaalde termijn moet worden vervuld. Nu is het zo dat krachtens de algemene rechtsbeginselen een tekortkoming niet wordt beteugeld wanneer ze het gevolg is van overmacht. Beschikt de partij over een welbepaalde termijn voor de te verrichten handeling, dan zal er evenwel maar sprake zijn van overmacht wanneer die onmogelijkheid plaatsheeft bij het verstrijken van de termijn of slechts zo kort voor het verstrijken ervan ophield dat het redelijkerwijze niet meer mogelijk was om de handeling binnen het overblijvende deel van de termijn te verrichten. Het feit dat men gedurende de eerste dagen van die termijn geen kennis had van het lopen ervan, vormt dus geen overmacht. Gaat het evenwel om een verplichting of last die onmiddellijk ingaat, is er sprake van overmacht zolang de bestemming geen kennis heeft of behoort te hebben van de kennisgeving die deze verplichting of last doet ontstaan. Op deze wijze is het onderscheid volkomen verklaarbaar.

Prof. Matthias E. STORME

⁸ Zie Cass. 20 februari 1998, RCJB 1999, 191 met afkeurende noot J.F. van DROOGHENBROECK “La notification de droit judiciaire privé à l’épreuve des théories de la réception et de l’expédition”